

STANJE NA PODROČJU PREPOVEDANIH DROG v Sloveniji 2022

Stanje na področju prepovedanih drog v Sloveniji 2022

Urednice: Mateja Jandl, Andreja Drev, Ada Hočevar Grom, Andreja Belščak Čolaković, Ines Kvaternik

Strokovni in jezikovni pregled: Živa Žerjal, Amra Kečoli, Nejc Havaši

Oblikovanje: Nina Radovič

Izdajatelj: Nacionalni inštitut za javno zdravje, Trubarjeva 2, 1000 Ljubljana

Besedilo ni lektorirano.

Leto izdaje: Ljubljana, 2023

Elektronski vir

Spletni naslov: <http://www.nijz.si/>

ISSN 2232-5751

Kazalo

Zakonodaja in politike na področju drog	3
Zakonodajni okvir	3
Novosti na področju zakonodaje	3
Politike na področju drog	4
Novosti na področju politik	6
Uporaba drog	7
Uporaba drog v splošni populaciji	7
Uporaba drog v šolski populaciji	8
Uporaba drog v različnih ciljnih skupinah	8
Uporaba drog v zaporih	10
Zdravstvene posledice, povezane z uporabo drog	11
Z drogami povezane nalezljive bolezni	11
Zastrupitve s prepovedanimi drogami	12
Smrti, povezane z uporabo drog	14
Odgovori na problematiko prepovedanih drog	16
Preventiva	16
Zdravljenje	19
Zmanjševanje škode	21
Trg s prepovedanimi drogami	23
Viri in literatura	29

Zakonodaja in politike na področju drog

Zakonodajni okvir

Področje kriminalitete povezane z drogami v Sloveniji urejata Kazenski zakonik in Zakon o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami. Prvi ureja kazniva dejanja, drugi pa večino prekrškov na področju prepovedanih drog v Republiki Sloveniji.

Prekrške povezane s proizvodnjo in prometom s prepovedanimi drogami ter posestjo prepovedanih drog določa Zakon o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami (ZPPPD). Podrobneje to področje razčlenjuje tudi Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog, ki določa, katere droge so v Sloveniji prepovedane in jih razvršča v 3 skupine glede na resnost nevarnosti za zdravje ljudi, ki je lahko posledica njihove zlorabe. Postopek za odločanje o prekrških je določen z Zakonom o prekrških. Predvidene kazni za prekrške v Sloveniji so globe. V kolikor so izpolnjeni tudi določeni drugi kriteriji, je mogoče globo nadomestiti z delom v splošno korist ali korist samoupravne lokalne skupnosti.

Kot že omenjeno, kazniva dejanja določa Kazenski zakonik (KZ). Znotraj katerega sta v povezavi z drogami opredeljeni dve kaznivi dejanji in sicer: Neupravičena proizvodnja in promet s prepovedanimi drogami, nedovoljenimi snovmi v športu in predhodnimi sestavinami za izdelavo prepovedanih drog (186. člen KZ) in Omogočanje uživanja prepovedanih drog ali nedovoljenih snovi v športu (187. člen KZ).

Novosti na področju zakonodaje

Zakon o probaciji

Uprava za probacijo je organ v sestavi Ministrstva za pravosodje, ki izvršuje skupnostne sankcije in ukrepe oziroma probacijske naloge po Zakonu o probaciji. V letu 2021 so bili delovni procesi in strokovna obravnava oseb pretežno prilagojeni epidemiološki situaciji. Uprava za probacijo je v letu 2021 obravnavala 3810 zadev, pri 209 osebah je bilo ocenjeno, da imajo težave, povezane z uporabo nedovoljenih drog (povzeto po Svetin Jakopič 2022).

Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog

Sprememba in dopolnitev Uredbe o razvrstitvi prepovedanih drog je bila sprejeta 29.10.2021 (Uradni list RS, št. 162/21). Uredba je začela veljati 15 dni po tem datumu. V seznam skupine I je bilo za zaporedno številko 268 dodanih 9 novih snovi: MDMB-4en-PINACA, 4F-MDMB-BICA, DIFREDIN, FLUBROMAZOLAM, DIKLAZEPAM, KLONAZOLAM, CUMYL-PEGACLONE, 5-METOKSI-N,N-DIALILTRIPTAMIN, 3-FLUOROFENMETRAZIN.

Tobak

Zakon o omejevanju uporabe tobačnih in povezanih izdelkov je bil v Sloveniji sprejet v začetku leta 2017. Kot še zadnja dva ukrepa iz tega zakona sta stopila v veljavo enotna embalaža (1. januarja 2020) in prepoved značilnega okusa mentola (20. maja 2020). Maja 2022 je Vlada RS potrdila Strategijo za zmanjševanje posledic rabe tobaka – Za Slovenijo brez tobaka – 2022 do 2030. Strategija opredeljuje cilje, ki jih je treba doseči do leta 2030 na različnih področjih, kot so razširjenost kajenja in razširjenost uporabe sorodnih izdelkov v splošni populaciji in med mladostniki, neenakosti pri kajenju, izpostavljenost tobačnemu dimu in izvrševanje ukrepov za nadzor tobaka (povzeto po Koprivnikar 2022).

Alkohol

V času od 7. 12. 2020 do konca marca 2021 je bil z Odlokom o začasni prepovedi ponujanja in prodajanja blaga in storitev potrošnikom v Republiki Sloveniji prepovedan osebni prevzem alkohola in alkoholnih pijač, na prevzemnih mestih. Prepoved se je nanašala predvsem na osebni prevzem alkohola in alkoholnih pijač v gostinskih obratih in je dopolnjevala prepoved konzumiranja prevzete hrane in pijače na javnih površinah. S tem se je po eni strani prispevalo k upoštevanju ukrepov za preprečevanje in omejevanje okužbe s SARS-CoV-2 ter po drugi k manjši možnosti za nesreče, nasilje in poškodbe in s tem k nižji obremenitvi zdravstvenega sistema (povzeto po Roškar in sod. 2022).

Viri:

Uredba o razvrstitvi prepovedanih drog za leto 2021 (Uradni list RR, št. 89 /21). Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2021-01-3162?sop=2021-01-3162>

Politike na področju drog

Strategija in akcijski načrt

V Sloveniji je trenutno še v veljavi Resolucija o nacionalnem programu na področju drog za obdobje 2014–2020 (ReNPPD14–20). Njen glavni poudarek je na celovitem in uravnoteženem razvoju vseh ukrepov, programov in aktivnosti, ki prispevajo k reševanju problematike prepovedanih drog v Sloveniji. Z nacionalnim programom in izvedbenimi akcijskimi načrti se omogoča usklajen pristop in nadaljnji razvoj na področju drog ter zagotavlja smiselno navezovanje na druge sprejete strategije, kot na primer s področja preprečevanja in zatiranja kriminalitete ter področja socialnega varstva.

Tekom leta 2022 je potekala priprava Resolucije o nacionalnem programu na področju prepovedanih drog za obdobje 2022–2030 (ReNPPD22–30), ki je trenutno v javni razpravi. Krovni cilj omenjene strategije je zmanjšati in omejiti tveganja in škodo, ki jo za posameznika, družino in družbo predstavlja raba prepovedanih drog.

Evalvacija Nacionalnega programa na področju prepovedanih drog 2014–2020

Iz evalvacije ReNPPD14–20, ki jo je izvedla Zveza NVO na področju drog in zasvojenosti izhaja, da ima Slovenija relativno dobro razvejano mrežo različnih programov, ki delujejo na področju preventive, zdravljenja, reintegracije, zmanjševanja škode ter zagovorništva in delovanja v javnosti. V obdobju med 2014 in 2020 so bili vzpostavljeni številni novi programi pomoči na področju dela z mladimi, kjer pa potrebe še vedno močno presega ponudbo. Zelo podobno je stanje tudi na področju programov,

namenjenih posebej ranljivim skupinam uporabnikov, kot so: starejši uporabniki, brezdomni, uporabniki s pridruženimi težavami v duševnem zdravju, ženske uporabnice, družine z otroki, ki v zelo veliki meri ostajajo zunaj dosega obstoječih služb in programov. V tem obdobju se je intenzivno krepilo povezovanje zdravstvenega in socialnega varstva, kar je rezultiralo tudi v nadgradnji mreže mobilnih enot. Izkazale so se potrebe po krepitvi programov zdravljenja in socialne reintegracije in širitvi njihovega dostopa.

Evalvacija izvedbe operativnega programa »Mobilnih enot« je pokazala, da je projekt omogočil vzpostavitev številnih novih storitev in aktivnosti, ki jih med drugim predvideva tudi nacionalni program na področju drog in so namenjene različnim skupinam uporabnikov: mladim v nočnem življenju, abstinentom v času reintegracije,

abstinentom v fazi zdravstvene rehabilitacije, uporabnikom substitucijske terapije ter drugim aktivnim uporabnikom prepovedanih drog.

Viri:

Poročilo je dostopno na: <https://www.zmanjsevanje-skode.si/wp-content/uploads/2021/09/Kon%C4%8Dno-poro%C4%8Dilo-Evalvacija-NP-14-201.pdf>

Javni izdatki na področju drog

Večina delovanja na področju prepovedanih drog je v Sloveniji financirana iz državnega proračuna in Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije. Finančna sredstva se pridobivajo tudi iz različnih fundacij, prispevajo pa jih tudi slovenske občine, ki izvajalcem pomagajo pridobiti tudi ustrezne prostore za izvajanje programov (Tabela 1).

Tabela 1: Zbirni podatki porabljenih sredstev za področje drog v letu 2021

FINANCER	ZNESEK (€)
Občine Sofinanciranju programov na področju drog (141 občin od 212)	1.269.576,26
FIHO Programi na področju prepovedanih drog	362.957,87
Urad za mladino Programi organizacij na področju mladinskega dela	12.125,00
ZZZS Delovanje Centrov za preprečevanje in zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog, vključno s stroški substitucijskih zdravil	5.487.140,00
ZZZS Nakup materiala za varno injiciranje drog	159.349,00
MZ Reševanje problematike drog	1.117.676,50
MDDSZEM Socialnovarstveni programi na področju prepovedanih drog	3.434.576,00
MNZ Ukrepi na področju zmanjševanja ponudbe	346.646,39
Univerzitetna psihiatrična klinika Ljubljana Delovanje Centra za zdravljenje odvisnih od prepovedanih drog	2.793.244,00
SKUPAJ	14.983.291,02

Vir: Poročila financerjev

Podatki o zneskih so bili pridobljeni od financerjev. Iz poročil nekaterih sofinancerjev je bilo razbrano, da sofinancirajo različne programe oziroma organizacije kot celoto in ni mogoče oceniti, koliko od teh sredstev se je znotraj organizacije namenilo izključno za aktivnosti na področju prepovedanih drog. Poleg tega so zgoraj navedeni podatki o financiranju pridobljeni samo iz dostopnih poročil, zato je skupni znesek okvirna ocena (povzeto po Kvaternik 2022).

Ocenimo lahko, da je skupen znesek za reševanje problematike drog v Sloveniji v letu 2021 znašal **14.983.291,02 evrov.**

Novosti na področju politik

Predsedovanje Slovenije Svetu Evropske Unije in HDG

Ministrstvo za zdravje je z nastopom Slovenije kot predsedujoče Svetu Evropske unije med 1. 7. 2021 in 31. 12. 2021 prevzelo tudi nalogo predsedovanja Horizontalni delovni skupini za droge (HDG). Slovensko predsedstvo je vključevalo predstavnice in predstavnike Ministrstva za zdravje, Nacionalnega inštituta za javno zdravje, Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter Ministrstva za notranje zadeve.

Slovenija je skupaj z Nemčijo in Portugalsko sestavljala trio predsedujočih in tudi delokrog na področju HDG se je smiselno povezoval in razvijal skozi delo tria. Nemško predsedstvo je uspešno uskladilo in na Svetu doseglo potrditev Strategije EU na področju drog 2021 – 2025, portugalsko predsedstvo je temu sledilo s pripravo in potrditvijo Akcijskega načrta EU na področju drog 2021 – 2025. Prednostna naloga slovenskega predsedovanja pa je bila implementacija omenjenega Akcijskega načrta na področju drog.

Glavni vsebinski poudarek slovenskega predsedovanja HDG je bila zgodnja preventiva, ki ji je bilo v celoti posvečeno tudi Srečanje nacionalnih koordinatorjev za droge, kot nadgradnjo teh prizadevanj pa je SI pripravila tudi resolucijo o zgodnji preventivi, ki jo je predložila na 65. zasedanju Komisije za droge. V luči razvoja dogodkov v Afganistanu v letu 2021 (umik vojaške prisotnosti zveze NATO in ponovni prevzem oblasti s strani Talibanov) in z vidika pomena te države za mednarodno trgovino s prepovedanimi drogami, je bil položaj v Afganistanu redna točka na dnevnih redih sestankov HDG in tudi dialogov s tretjimi državami.

Med pomembnejšimi dogodki, ki so potekali v času SI predsedovanja HDG je vmesno zasedanje 64. Komisije za droge pri OZN, Predsedstvo je ob tej priložnosti pripravilo tri izjave EU za pripadajoče tri vsebinske sklope, posvečene organiziranemu kriminalu, pranju denarja, temnemu spletu in drugim s tem povezanimi vsebinam. Izpostaviti velja tudi serijo posvetov in pripravo priporočil, ki jih je Predsedstvo sestavilo glede Smernic INCB na področju mednarodne regulacije in poročanja o proizvodnji in predelavi kanabisa za medicinske in znanstvene namene ter tematsko razpravo o preprečevanju smrti zaradi predoziranja in drugih s prepovedanimi drogami povezanih smrti. Tekom slovenskega predsedovanja je bil usklajen in na Svetu potrjen tudi nov dialog EU – Kolumbija na področju prepovedanih drog (povzeto po Korsika-Knific 2022).

Resolucija o zgodnji preventivi

Na 65. zasedanju Komisije OZN za droge, ki je potekalo na Dunaju, je Slovenija v obravnavo predlagala resolucijo »Promocija celovite in na znanstvenih podlagah utemeljene preventive«. Resolucija, ki so jo s konsenzom podprle vse prisotne članice Komisije OZN za droge, mednarodno skupnost poziva k nadaljnjim prizadevanjem za preprečevanje uporabe prepovedanih drog, zlasti med otroki in mladino. Resolucija poziva k razvoju ukrepov in aktivnosti, ki so namenjene zgodnjemu preprečevanju uporabe prepovedanih drog v obdobju otroštva ter zgodnjega odraščanja (povzeto po Korsika-Knific 2022).

Uporaba drog

Uporaba drog v splošni populaciji

Nacionalna raziskava o tobaku, alkoholu in drugih drogah 2018

Nacionalni inštitut za javno zdravje je v letu 2018 izvedel drugo Nacionalno raziskavo o uporabi tobaka, alkohola in drugih drog med prebivalci Slovenije v starosti 15-64 let. Po podatkih raziskave je 21 % prebivalcev Slovenije že kdaj v življenju uporabilo katero izmed prepovedanih drog, najbolj razširjena prepovedana droga ostaja konoplja, ki jo je že kdaj v življenju uporabilo 20,7 % prebivalcev Slovenije. Ekstazi je že kdaj v življenju uporabilo 2,9 % prebivalcev Slovenije, kokain 2,6 % in amfetamin 2,3 % (Tabela 2).

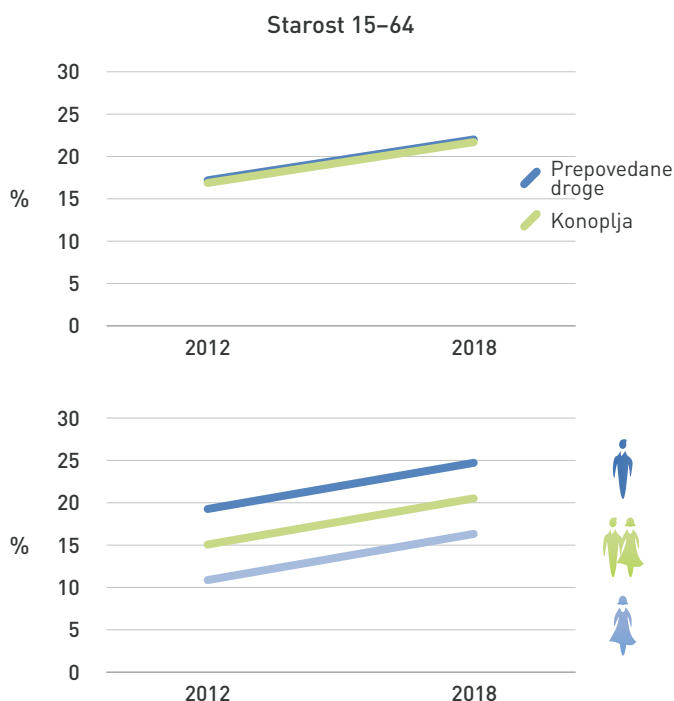
Tabela 2: Razširjenost uporabe prepovedanih drog med prebivalci Slovenije

KAZALNIK	 (%)	 (%)	 (%)	Ocena števila ljudi
Konoplja	24,7	16,5	20,7	280 700
Kokain	3,6	1,6	2,6	35 800
Ekstazi	3,6	2,2	2,9	39 500
LSD	2,9	1,4	2,2	29 200
Amfetamin	3,2	1,4	2,3	31 200
Heroin	0,7	0,2	0,5	6 300

Vir: NIJZ, Nacionalna raziskava o uporabi tobaka, alkohola in drugih drog 2018

Da je že kdaj v življenju uporabilo več drog ob eni priložnosti je v raziskavi poročalo 8,9% prebivalcev Slovenije v starosti 15–64 let. Med njimi je najvišji odstotek poročal o uporabi alkohola in konoplje (92 %), sledi uporaba kombinacije alkohola, konoplje in vsa ene stimulatивne droge (10 %). Psihoaktivna zdravila sta v zadnjem letu uporabila 2 % prebivalcev Slovenije; med njimi jih je 16,6 % hkrati uporabilo psihoaktivna zdravila in alkohol, 6,4 % psihoaktivna zdravila in prepovedane droge, 4,6 % pa vse tri snovi. Primerjava razširjenosti uporabe prepovedanih drog kadarkoli v življenju med prebivalci Slovenije v starosti 15–64 let med letoma 2012 in 2018 pokaže, da se je razširjenost uporabe prepovedanih drog zvišala, in sicer predvsem na račun konoplje (Slika 1).

Slika 1: Primerjava razširjenosti uporabe prepovedanih drog in konoplje med prebivalci Slovenije v starosti 15–64 let med letoma 2012 in 2018 skupaj in primerjava razširjenosti konoplje skupaj in po spolu

Vir: NIJZ, Nacionalna raziskava o uporabi tobaka, alkohola in drugih drog 2018

Uporaba drog v šolski populaciji

Fakulteta za farmacijo je od aprila do junija 2021 izvajala raziskavo o uporabi novih psihoaktivnih snovi, v kateri je sodelovalo 319 študentov slovenskih univerz. Da so že kdaj v življenju uporabili katerega od sintetičnih kanabinoidov je poročalo 7,9 % anketiranih, najpogosteje uporabljena sintetična kanabinoida sta bila AM-2210 in MDMB-4en-PINACA. 1,6 % anketiranih je poročalo, da so že kdaj v življenju uporabili katerega od sintetičnih katinonov, najbolj razširjena katinona sta 3-MMC in 4-MMC. O uporabi drugih novih psihoaktivnih snovi je poročalo 5,3 % anketiranih, najpogosteje so poročali o uporabi ketamina (povzeto po Kozole in Sollner Dolenc 2022).

Uporaba drog v različnih ciljnih skupinah

HBSC PUMO

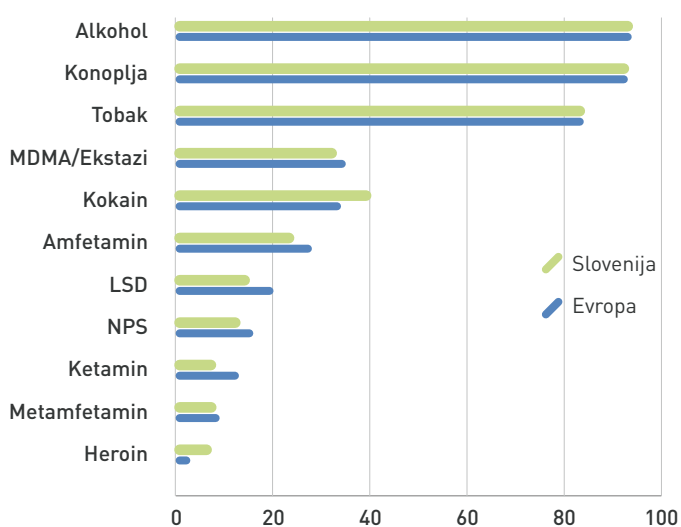
Raziskava Z zdravjem povezana vedenja med udeleženci programa Projektno učenje mlajših odraslih, ki jo je leta 2020 izvedel NIJZ, je pokazala, da je že kdaj v življenju konopljo uporabilo 59,3 % uporabnikov programa PUMO; med fanti (67,7 %) je bila razširjenost uporabe višja kot med dekleti (49 %). V zadnjem letu je konopljo uporabilo 42 % uporabnikov programa PUMO, v zadnjem mesecu pa 31,8 %. Približno 18 % uporabnikov programa PUMO je poročalo o dnevni uporabi konoplje, kar 70 % pa jih je poročalo, da bi v naslednjih 24 urah do konoplje dostopali lahko ali zelo lahko (Pucelj in sod. 2022).

Evropska spletna raziskava o uporabi drog

NIJZ je sodeloval v izvedbi Evropske spletne raziskave o uporabi drog, ki je potekala med marcem in aprilom 2021 in je zajela uporabnike drog, stare 18 ali več let. V Sloveniji je v raziskavi sodelovalo 2738 anketirancev, ki so navedli, da so v zadnjih 12 mesecih pred raziskavo uporabili vsaj eno prepovedano drogo.

V raziskavi je večina anketirancev (93 %) poročala, da so v zadnjih 12 mesecih uporabili konopljo, sledijo stimulatивne droge - kokain (40 %), MDMA/ekstazi (33 %) in amfetamin (24 %). Da so v zadnjih 12 mesecih uporabili LSD je poročalo 15 % anketirancev, 13 % jih je poročalo o uporabi NPS, 8 % anketiranih je poročalo o uporabi ketamina in enak odstotek o uporabi metamfetamina, 7 % anketiranih pa je poročalo o uporabi heroina (Slika 2). Kot tri najpogostejše razloge, zakaj so v zadnjih 12 mesecih uporabili konopljo, so anketirani navedli: za ublažitev stresa, za izboljšanje spanja ter zaradi druženja. Sicer pa so podatki o razširjenosti uporabe posameznih drog za Slovenijo podobni podatkom za Evropo (povzeto po Lavtar, Rehberger, Drev 2022).

Slika 2: Razširjenost uporabe drog v zadnjih 12 mesecih

Vir: Evropska spletna raziskava o uporabi drog 2021, NIJZ 2021

Raziskava o vsebnosti drog v odpadnih vodah

V letu 2021 je šest občin, in sicer Ljubljana, Maribor, Domžale-Kamnik, Koper, Novo mesto in Velenje, sodelovalo v raziskavi o vsebnosti prepovedanih drog (kokaina, MDMA, amfetamina, metamfetamina in konoplje) v odpadnih vodah, ki jo je izvedel Inštitut Jožefa Stefana. Analiza vzorcev je pokazala, da je bila uporaba za konopljo in metamfetamin najvišja v Ljubljani, medtem ko je Velenje imelo najvišjo uporabo za amfetamin in MDMA, Koper pa je imel najvišjo uporabo za kokain. Podatki za zadnjih 3 do 5 let pa kažejo, daje v Ljubljani upadla uporaba kokaina, amfetamina in MDMA, medtem ko je v Mariboru narasla uporaba konoplje, v Domžalah-Kamniku pa je narasla uporaba konoplje in kokaina (povzeto po Verovšek in sod. 2022).

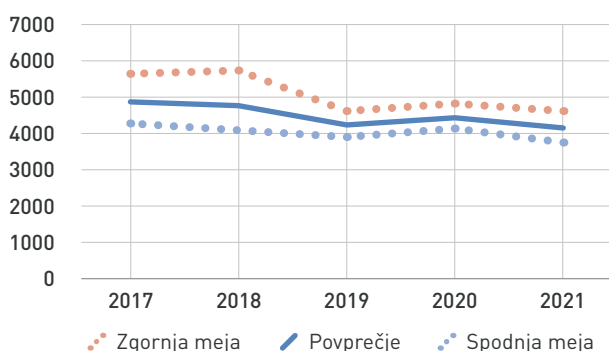
Anketa o uporabi drog med uporabniki programov zmanjševanja škode zaradi drog

V Anketi o uporabi drog med uporabniki programov zmanjševanja škode 2021 je 69,3 % anketiranih navedlo, da so v zadnjem letu uporabljali opioide, od tega v najvišjem odstotku heroin (59,9 %). Konopljo jih je uporabljalo 72,1 % in stimulatивne droge 65,1 % (med njimi najpogosteje kokain 60,4 %), o zlorabi uspaval in hipnotikov pa je poročalo 86,7 % uporabnikov programov zmanjševanja škode. Injiciranje je prevladujoč način uporabe heroina in kokaina med uporabniki programov zmanjševanja škode (povzeto po Kvaternik in Žerjal 2021).

Ocena razširjenosti visoko tvegane uporabe opioidov

V letu 2021 je bilo v Sloveniji 4.125 visoko tveganih uporabnikov opioidov, kar predstavlja 3,0 uporabnike na 1000 prebivalcev v starostni skupini 15–64 let. Razširjenost visoko tvegane uporabe opioidov je v zadnjih letih stabilna (Slika 3) (povzeto po Kvaternik in Rostohar 2022).

Slika 3: Ocena števila visoko tveganih uporabnikov opioidov, 2017–2021

Vir: NIJZ

Ocena števila visoko tveganih uporabnikov opioidov v letu 2021
4.125

Uporaba drog v zaporih

V Sloveniji je bilo v letu 2021 šest zavodov za prestajanje kazni zapora, ki delujejo na trinajstih lokacijah, ter prevzgojni dom. V zavodih obstajajo trije režimi oziroma oddelki prestajanja kazni, in sicer odprti, polodprti in zaprti, ki se razlikujejo predvsem po stopnji omejevanja svobode.

Nekaj več kot četrtnina vseh oseb, ki so v letu 2021 v Sloveniji prestajale kazen zapora, je imela težave s prepovedanimi drogami. Med 873 posamezniki, jih je 619 oziroma 71 % prejelo substitucijsko terapijo. Za testiranje za HIV in hepatitis se je odločilo 248 zaprtih oseb. Zaznane so bile tri okužbe z virusom HIV, nič primerov hepatitisa A, dvanajst primerov hepatitisa B in trideset primerov hepatitisa C. Osebe, ki imajo težave zaradi uporabe drog, se v času prestajanja kazni zapora lahko vključujejo v nizkopražne, višjepražne in visokopražne programe. V letu 2020 se je v te programe vključilo 804 zaprtih oseb, in sicer 552 v nizkopražne, 165 v višjepražne in 87 v visokopražne programe.

Med osebami, ki prestajajo kazen zapora predstavlja težavo tudi nezakonit promet z drogami. V letu 2021 je bilo v vseh zavodih za prestajanje kazni zapora skupno 280 najdb oz. dogodkov, v katere so vštete tudi najdbe tablet, alkohola, pribora za uporabo drog ipd. Skupno je bilo najdeno 28,94 g heroina, 39,72 g kokaina, 270,52 g konoplje, 5,35 l alkohola, 2,943 kosov tablet, 60,46 g »afgane« oz. sintetičnega kanabinoida in 125,15 g sintetičnih drog ter manjše količine substitucijske terapije (povzeto po Božič- Salecl, 2022).

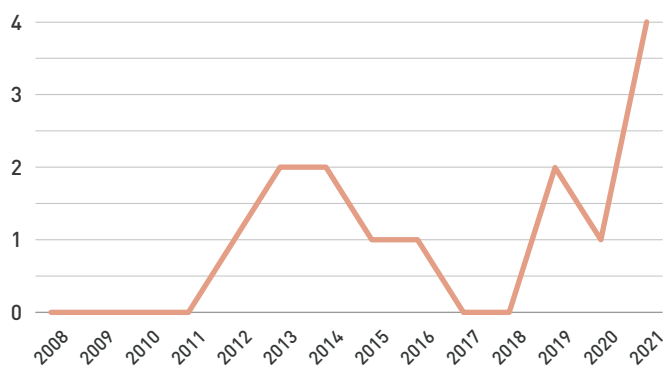
Zdravstvene posledice, povezane z uporabo drog

Z drogami povezane nalezljive bolezni

Epidemiološko spremljanje nalezljivih bolezni, povezanih z uporabo prepovedanih drog, temelji na zakonsko obvezni prijavi primerov okužb in vključuje okužbe z virusom HIV, virusom hepatitisa B (HBV) in virusom hepatitisa C (HCV) (povzeto po Klavs in sod. 2022). Razen za okužbe z virusom HIV, najpogosteje nimamo podatka o načinu prenosa, zato med prijavljenimi primeri ne moremo oceniti deležev okužb s HBV in HCV, povezanih z injiciranjem nedovoljenih drog.

Podatki kažejo, da število novih primerov okužbe s HIV med slovenskimi injicirajočimi uporabniki drog (IUD) ostaja nizko. V letu 2019 sta bila med IUD prijavljena dva primera okužbe s HIV, leta 2020 en primer, leta 2021 pa je število primerov okužbe z HIV pri IUD narastlo in sicer so potrdili štiri primere okužbe z virusom HIV (Slika 4).

Slika 4: Število novo odkritih oseb okuženih z virusom HIV

Vir: Klavs in sod. 2022

Spremljamo tudi prevalenco okužb s HIV, HBV in HCV med prostovoljno zaupno testiranimi IUD, ki so vključeni v programe zdravljenja v nacionalni mreži centrov za preprečevanje in zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog (CPZOPD). Pri interpretaciji teh podatkov je potrebno upoštevati več omejitev. Število IUD, ki so prvič ali ponovno vstopili v program zdravljenja je relativno nizko in za številne nimamo podatkov o testiranju na označevalce okužb, tako da je lahko resnični delež okuženih med njimi podcenjen ali precenjen. Poleg tega ocene prevalence temeljijo na rezultatih testiranj, ki so lahko bila opravljena tudi več let pred prvim ali ponovnim vstopom v zdravljenje v posameznem letu.

Pri opredelitvi prepoznanih okužb s HIV smo upoštevali rezultate presejalnih in/ali potrditvenih testov na protitelesa proti HIV (anti-HIV) ki so na voljo v medicinski dokumentaciji – presejalna testa tretje in četrte generacije ter potrditvena testa Western blot in Immunoblot. Med IUD, ki so vstopili v program v letu 2021, so bili rezultati predhodnih testiranj znani za 29 oseb, med katerimi ni bilo nobene pozitivne.

Pri opredelitvi prepoznanih akutnih ali kroničnih okužb s HBV smo upoštevali rezultate testov na protitelesa proti HBVc (anti-HBc). Med IUD, ki so vstopili v program v letu 2021 so bili rezultati predhodnih testiranj znani za 23 oseb. Število IUD z diagnosticirano akutno ali kronično okužbo s HBV pred zdravljenjem se giblje med nič pri tistih, ki so vstopili v program v letih 2018 in 2020, in dvema IUD, ki sta vstopila v program v letih 2019 in 2021.

Pri opredelitvi prepoznanih okužb s HCV smo upoštevali rezultate presejalnega in/ali potrditvenega testa na protitelesa proti HCV (anti-HCV). Med IUD, ki so vstopili v program v letu 2021, so bili rezultati predhodnih testiranj znani za 30 oseb, med katerimi je bilo 12 pozitivnih. V zadnjih petih letih so se ocene deležev IUD z diagnosticirano okužbo s HCV gibale od najnižje, 15%, med IUD, ki so vstopili v program leta 2019, do najvišje 43,0%, med IUD, ki so vstopili v program leta 2017, leta 2021 je bil ta delež 40,0%. Pri razlagi teh rezultatov je pomembno upoštevati, da poleg zelo majhnega absolutnega števila vključenih IUD te ocene temeljijo tudi na rezultatih testov, opravljenih več let pred prvim začetkom zdravljenja ali ponovnim začetkom zdravljenja v zadevnih letih. Na podlagi rezultatov epidemiološkega spremljanja ocenjujemo, da se prevalenca nalezljivih bolezni povezanih z uporabo prepovedanih drog v zadnjih nekaj letih ni bistveno spreminjala (povzeto po Klavs in sod. 2022).

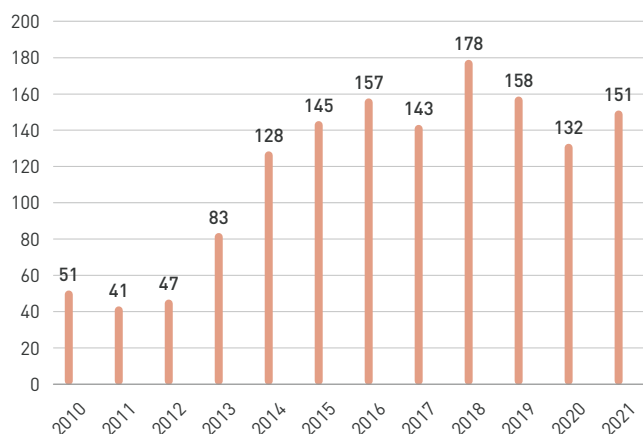
Zastrupitve s prepovedanimi drogami

Prikazani so podatki o obravnavah odraslih bolnikov, ki so bili pregledani in zdravljeni zaradi zastrupitev s prepovedanimi drogami v UKC Ljubljana, ki je sekundarna bolnišnica za ljubljansko območje z okoli 600.000 prebivalci.

Podatki zadnjih let kažejo, da se je trend naraščanja števila obravnav zaradi zastrupitev s prepovedanimi drogami od leta 2018 do 2020 zmanjševal, v letu 2021 pa beležimo ponovno rast števila zastrupitev s prepovedanimi drogami. V letu 2021 je bilo zaradi zastrupitev s prepovedanimi drogami obravnavanih 151 oseb, kar je 19 obravnav več kot preteklo leto (Slika 5). To pomeni, da je bilo od vseh urgentno pregledanih oseb v internističnih

ambulantah v Ljubljani v tem letu 2021 0,59% pregledanih zaradi zastrupitve s prepovedanimi drogami (Slika 5).

Slika 5: Število obravnavanih oseb zaradi zastrupitev s prepovedanimi drogami v UKC Ljubljana, 2010 – 2021

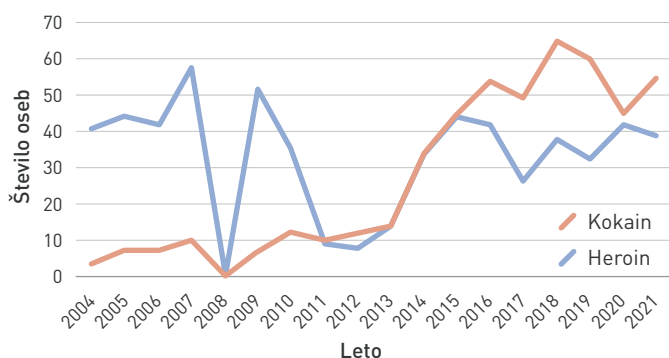
Vir: UKC Ljubljana, Interna klinika, Center za klinično toksikologijo in farmakologijo

V zadnjih desetih letih, med leti 2011 in 2021 je bila najpogostejša prepovedana droga, ki so jo odkrili pri odraslih osebah zastrupljenih z drogami v UKC Ljubljana kanabis, z izjemo leta 2018, ko je bilo po številu obravnav največ zastrupitev s kokainom in leta 2021 ko je bilo število zastrupitev s kanabisom in kokainom enako (55). Število zastrupitev s THC se je izrazito povečalo v letu 2014, ko se je glede na prejšnje leto podvojilo. V letu 2015 so zdravili 64 uživalcev indijske konoplje, v letih 2016 - 2019 pa se je naraščanje števila zastrupitev s THC ustalilo na okoli 60 primerov letno. V letu 2020 se je število zastrupitev s konopljo zmanjšalo na 48 primerov, kar je verjetno posledica epidemije covid-19, nato pa se je v letu 2021 ponovno povečalo in sicer za 7 primerov v primerjavi s preteklim letom (Slika 6 in Slika 7).

Število obravnav zaradi zastrupitev s kokainom je začelo strmo naraščati po letu 2013. Leta 2016 je bilo obravnavanih 54 oseb zaradi zastrupitve s kokainom, leta 2018 pa že 65, kar je največ zastrupitev s kokainom do sedaj. Tudi v letu 2019 je bilo obravnavanih kar 60 zastrupitev s kokainom, v letu 2020 pa se je število zastrupitev zmanjšalo na 45 primerov, kar je verjetno prav tako kot pri kanabisu posledica pandemije covid-19. Leto pozneje (2021) je število zastrupljenih s kokainom ponovno narastlo in sicer na 55 primerov (Slika 6).

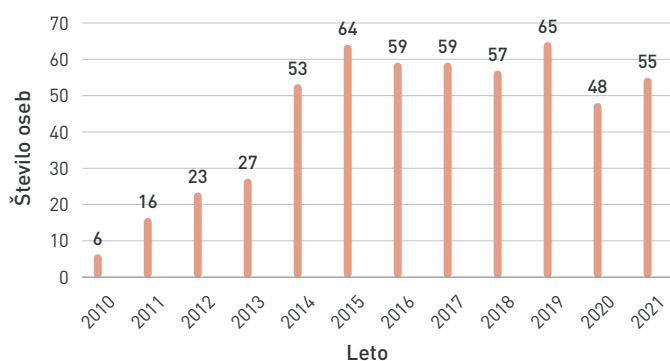
Število zastrupitev s heroinom je v letih 2011 do 2013 sicer kazalo trend upadanja, vendar je po letu 2014 začelo ponovno naraščati. Leta 2020 je bilo zaradi zastrupitve s heroinom obravnavanih 42 oseb, kar je 10 več kot preteklo leto, leta 2021 pa se je trend ponovno obrnil navzdol, zabeležili smo 39 primerov zastrupitev s heroinom (Slika 6).

Slika 6: Število obravnavanih bolnikov zaradi zastrupitev s heroinom, kokainom in kanabisom v UKC Ljubljana, 2004 – 2021

Vir: UKC Ljubljana, Interna klinika, Center za klinično toksikologijo in farmakologijo

Slika 7: Število obravnavanih bolnikov zaradi zastrupitev s kanabisom v UKC Ljubljana, 2010 – 2021

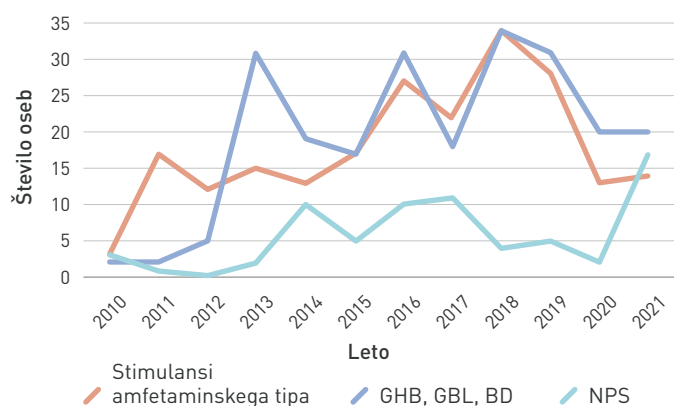
Vir: UKC Ljubljana, Interna klinika, Center za klinično toksikologijo in farmakologijo

V letu 2020 je število zastrupitev z gama hidroksibutiratom (GHB), gama butirolaktonom (GBL) upadlo za tretjino v primerjavi z letom 2019, leta 2021 pa ostaja enako kot leta 2020 (20 primerov) (Slika 8). Leta 2021 je število zastrupitev z GHB upadlo v primerjavi z letom 2020 iz 19 na 16 zastrupitev, število zastrupljenih z GBL pa je leta 2021, v primerjavi z letom prej narastlo za štirikrat.

Število zastrupitev s »klasičnimi« stimulanzi amfetaminskega tipa, kamor spadajo amfetamini, metamfetamin in MDMA (ekstazi) ter podobni fenetilamini, se je v letu 2020 prepolovilo glede na leto 2019 oz. leto 2018, ko je bilo najvišje v zadnjem desetletju. V zadnjem opazovanem letu 2021, pa ostaja podobno kot leto pred tem (14 primerov).

Tudi to je verjetno posledica omejitev v času pandemije covid-19. V letu 2021 so zabeležili ekstremno povečanje zastrupljenih z novejšimi psihoaktivnimi snovmi (NPS) in smo beležili 17 primerov zastrupitev in sicer zastrupitev s sintetičnimi katinoni, sintetičnimi kanabiodi, sintetičnimi opioidi, sintetičnimi benzodiazepini, sintetičnimi triptamin in ostalimi NPS (Slika 8).

Slika 8: Število obravnavanih bolnikov zaradi zastrupitev z GHB, GBL, BD, stimulansi amfetaminskega tipa in NPS v UKC Ljubljana, 2010 – 2021

Vir: UKC Ljubljana, Interna klinika, Center za klinično toksikologijo in farmakologijo

Zmanjšanje števila ugotovljenih zastrupitev z NPS do leta 2020 je, glede na pretekla leta verjetno posledica pandemije covid-19 in prenehanja projekta SONDA (Sistem odkrivanja novih psihoaktivnih snovi), ki je potekal od leta 2016 do leta 2018. V letu 2018 so z zbiranjem bioloških vzorcev zastrupljenecv z NPS v sklopu projekta SONDA morali zaključiti, kar se verjetno odraža tudi z zmanjšanjem števila ugotovljenih zastrupitev z NPS (povzeto po Brvar 2021). V letu 2021 je prišlo do porasta števila zastrupljenecv s stimulativnimi drogami, zlasti kokainom in novimi psihoaktivnimi snovmi, ki smo jih pred letom 2021 beležili le redko, nekatere pa celo nikoli do sedaj.

Smrti, povezane z uporabo drog

Smrti, ki so povezane z uporabo drog, spremljamo skladno s priporočili EMCDDA in sicer neposredne smrti, to so smrti zaradi neposrednega delovanja prepovedanih drog v telesu (namerne zastrupitve oz. predoziranja, nenamerne zastrupitve ter smrti, kjer namena nismo ugotovili oz. potrdili) ter posredne smrti, kjer je bilo delovanje drog pridružen vzrok smrti.

Od leta 2012 v Sloveniji beležimo trend naraščanja števila umrlih zaradi prepovedanih drog vse do leta 2019. Leta 2020 se je trend obrnil navzdol predvsem zaradi zmanjšanja števila umrlih med moškimi, saj trend smrti povezanih z uporabo droge med moškimi upada po letu 2019. Število smrtnih primerov med ženskami pa je od leta 2017 skoraj nespremenjeno in v primerjavi z moškimi bistveno manjše skozi celotno opazovano obdobje. V letu 2021 smo v Sloveniji zabeležili 65 primerov smrti zaradi neposrednega delovanja prepovedanih drog, kar vključuje namerne zastrupitve (samomor), nenamerne zastrupitve (predoziranja) in predoziranja brez ugotovljenega namena, kar je manj kot v letu 2020 (70 smrti) (Slika 9). V letu 2021 je bilo med umrlimi 55 moških in 10 žensk.

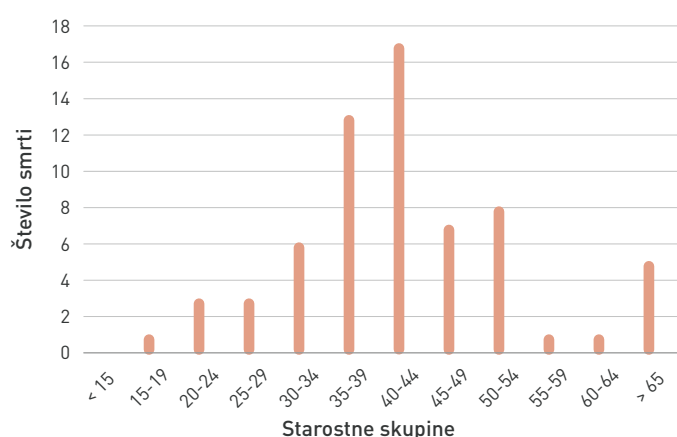
Slika 9: Število smrti, povezanih z uporabo drog, 2008 – 2021, skupaj in po spolu

Vir: Nacionalni inštitut za javno zdravje, Zdravniško poročilo o umrli osebi – NIJZ 46

Od leta 2016 do 2020 narašča število smrti predvsem v starostni skupini 45 let in več, kar kaže, da zaradi uporabe drog umirajo vse starejši uporabniki. Je pa v zadnjem obdobju in tudi v letu 2021 najvišji delež umrlih v starostni skupini od 30 do 44 let (Slika 10). Povprečna starost umrlih moških je bila v letu 2021 41,2 leti, povprečna starost žensk pa 57,8 let.

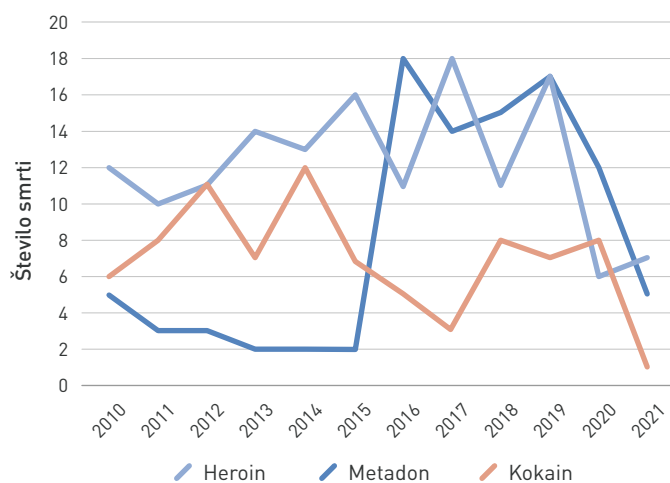
Slika 10: Deleži umrlih po starostnih skupinah, 2021

Vir: Nacionalni inštitut za javno zdravje, Zdravniško poročilo o umrli osebi – NIJZ 46

Večina smrti v letu 2021 (35 primerov) je bila opredeljenih kot zasvojenost, saj je šlo za uporabo več drog hkrati in s toksikološkimi analizami ni bilo mogoče opredeliti glavne droge, ki je povzročila smrt. 24 smrti je bilo zaradi prevelikih odmerkov opiatov/opioidov, 10 zaradi poživil (5 MDMA, 5 kokaina), ena smrt zaradi halucinogena, dve smrti pa sta bili povezani z uporabo konoplje. Med identificiranimi drogami je večino smrti v letu 2021 povzročila zastrupitev s heroinom (7). Število zastrupitev s kokainom je strmo naraslo leta 2016, ko smo beležili kar 18 smrti zaradi zastrupitve s kokainom. Zaradi metadona je v letu 2021 umrla 1 oseba, v primerjavi z letom 2020 pa se je število smrti zaradi metadona konkretno zmanjšalo. Zaradi zastrupitev s heroinom je v letu 2021 umrlo 5 oseb (Slika 11).

Slika 11: Smrti, povezane z uporabo najpogostejših drog, 2010 – 2021

Vir: Nacionalni inštitut za javno zdravje, Zdravniško poročilo o umrli osebi – NIJZ 46

V zadnjih dveh letih (2020 in 2021) se je za približno dvakrat povečalo število smrti, ki so bile posledica zasvojenosti v primerjavi z letoma 2018 in 2019. Zasvojenost je tako v letu 2020 in 2021 glavni razlog smrti zaradi uživanja drog. V letu 2021 pa se je v primerjavi z letom prej zmanjšalo število smrti zaradi nenamerne zastrupitve in povečalo število smrti zaradi namerne zastrupitve – samomora.

Odgovori na problematiko prepovedanih drog

Preventiva

Okoljska preventiva

Tobak

V mesecu maju 2022 je Vlada RS sprejela prvo Strategijo za zmanjševanje posledic rabe tobaka – Za Slovenijo brez tobaka 2022–2030. Strategija predvideva Slovenijo brez tobaka in nikotina do leta 2040 ter začrta ukrepe za obdobje 2022–2030, ki bodo vodili k tej viziji. Tržni inšpektorat RS je v sodelovanju z nevladnimi organizacijami izvajal akcije »Skriti kupec«, s katerimi so preverjali kršitve zakonodaje na področju tobačnih izdelkov. V letu 2022 so kršitve beležili pri 36 % obiskov, kar je manj kot v letu 2020, ko so kršitve beležili pri 54 % obiskov (povzeto po Koprivnikar 2022).

Alkohol

V letu 2021 so predstavniki Inštituta za nutricionistiko, Inštituta »Jožef Stefan«, Zveze potrošnikov Slovenije in NIJZ predstavili nadgradnjo aplikacije Veškajješ, v katero so dodali podatke o alkoholnih pijačah oz. o njihovi energijski vrednosti z namenom ozaveščanja prebivalcev. Poleg energijskih vrednosti so v aplikacijo vgrajena tudi javnozdravstvena sporočila o škodljivosti alkohola.

Zavod VOZIM je v okviru projekta "Heroji" v letu 2020 in 2021, v sodelovanju z NIJZ, Agencijo za varnost prometa, NVO-ji na področju mladinskega dela, v treh lokalnih/regionalnih okoljih izvedel štiri posvete z mladimi, strokovnjaki in političnimi odločevalci na temo preprečevanja voženj

pod vplivom alkohola in pitja alkohola med mladimi. Namen posvetov je ozaveščanje lokalne skupnosti o pomenu preventive ter priprava regionalnih akcijskih načrtov za zamejevanje problematike (povzeto po Roškar in sod. 2022).

Preventiva v nočnem življenju

Preventivne intervencije na prizoriščih nočnega življenja izvaja večinoma nevladna organizacija Združenje DrogArt. V ta sklop aktivnosti sodijo: medvrstniško ozaveščanje na glasbenih dogodkih, projekt »After taxi« z deljenjem kuponov za brezplačno vožnjo s taksijem 5 EUR z namenom preprečevanja vožnje pod vplivom alkohola in drog, testiranje drog, promocija varnejše spolnosti med MSM in splošno populacijo.

Univerzalna preventiva

Med programe, ki naslavljajo krepitev zdravja in zdravih življenjskih veščin, se uvrščata Vzgoja za zdravje in Zdrave šole, program Neverjetna leta pa naslavlja krepitev starševskih veščin. Vsi trije programi so se izvajali tudi v letu 2021. Program To sem jaz, ki je usmerjen v razvoj socialnih in čustvenih veščin, je v letu 2021 izvajalo 157 pedagoških delavcev na 101 osnovni in srednji šoli. Strokovnjaki svetovalnega centra na spletnem mestu (www.tosemjaz.net) so odgovorili na več kot 2000 vprašanj mladih o dilemah in pritiskih odraščanja. V okviru programa je začel izhajati tudi e-Mesečnik, ki naslavlja teme zdravja in odraščanja. Poleg tega je izšel še priročnik Kaj lahko naredim, da mi bo lažje?, ki je namenjen mladim kot v pomoč v prepoznavanju znakov morebitne stiske in odzivov nanjo. Med programe, ki

so osredotočeni na preprečevanje uporabe psihoaktivnih snovi, se uvrščajo Izštekani in Effekt, ki ju izvaja Inštitut Utrip, ter program Martin Krpan Mladinske zveze Brez izgovora. V program Izštekani je bilo v šolskem letu 2021/2022 vključenih približno 400 učencev iz 11 osnovnih šol, program Effekt pa se je zaradi epidemije covid-19 izvajal v zelo okrnjenem obsegu, in sicer v štirih šolah. Mladinska zveza Brez izgovora je v letu 2020 vrednotila program Martin Krpan, ki vključuje učenje socialnih in življenjskih veščin, sicer pa je v šolah izvajala tudi delavnice preprečevanja zlorabe tobaka in alkohola ter delavnico o konoplji. Vrednotenje programa Martin Krpan je pokazalo, da so učenci v splošnem negativno vrednotili pitje alkohola (povzeto po Drev in sod. 2022).

Preventiva v skupnosti

Inštitut Utrip izvaja program »Communities that Care« v šestih lokalnih skupnostih, in sicer v Škofji Loki, Borovnici, Ankaranu, Tolminu, Radljah ob Dravi in Krškem. V občini Koper se je Koordinativna skupina za preventivo vključila v aktivno spremljanje štirih rizičnih mladostnikov, starih od 14 do 17 let, ki so se soočali z različnimi stiskami. Pripravili so tudi izobraževanje o samomorilni ogroženosti mladostnikov in staršev, spremljali počutje mladih ob drugem valu epidemije covid-19, v dveh osnovnih šolah v Izoli in Kopru so uvedli izvajanje programov Izštekani in Effekt, v Izoli so izvedli program Krepitev družin, dnevni terenski program Žoga skače pa so izvajali v Izoli in Kopru.

Selektivna preventiva

Program učenja za mlajše odrasle (PUM-0), ki je namenjen mladim, ki so predčasno opustili šolanje in traja 10 mesecev, se je izvajal tudi v letu 2021. V sklopu delovanja z otroki s socialnimi, vedenjskimi ali učnimi težavami, otroki iz odvisniških družin, in tistimi, ki želijo aktivno preživeti prosti čas, je v Sloveniji v letu 2021 delovalo 21 programov

za otroke in mladostnike. V svetovalne in dnevne centre je bilo vključenih 8.959 uporabnikov, v programu telefonskega svetovanja so izvedli 17.570 telefonskih pogovorov in elektronskih storitev. Med te programe sodijo dnevni center Sonček Ilirska Bistrica, dnevni center za mlade in družine Škrlovec, dnevni center društva Žarek Jesenice in skupnostni program za mlade Centra za socialno delo Ljubljana Moste-Polje. Z namenom izboljšanja socialne vključenosti Romov so v letu 2021 delovali program Dnevnega centra Kher šu beši, ki ga izvaja CSD Trebnje, program Dnevnega centra za romske otroke in program Dnevnega centra za mladostnike, oba izvaja Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto, program Z roko v roki pod okriljem Društva Mozaik v mestni občini Ljubljana in program dnevne pomoči in podpore za otroke in mladostnike, ki ga izvaja združenje Kralji ulice v mestni občini Maribor. Ciljna skupina teh programov so romski otroci in mladostniki, njihovi starši ali stari starši. Programi so v letu 2021 vključevali 522 uporabnikov, od tega 461 uporabnikov, mlajših od 18 let. Za mladostnike s težavami v odraščanju je bilo v letu 2021 na voljo 9 vzgojnih zavodov, v katere je bilo v šolskem letu 2021/22 vključenih 466 otrok. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je v letu 2021 sofinanciralo tudi 12 izvajalcev vsebin centrov za družine, v katere je bilo vključenih 3.117 otrok in 1.672 mladostnikov. V letu 2021 sta delovala tudi programa Žarek upanja in Krepitev družin. Prvi je namenjen družinam s težavami zaradi alkohola oziroma drugih drog in je v letu 2021 vključeval 181 odraslih in 24 otrok, drugi pa krepitvi veščin in zaščitnih dejavnikov v družini, v obdobju 2021-2022 je bila izvedba tega programa okrnjena zaradi covid-19 pandemije (povzeto po Drev in sod. 2022).

Indicirana preventiva

V skladu z Resolucijo nacionalnega programa za duševno zdravje 2018–2028 je bilo v letu 2020 ustanovljenih prvih 10 centrov za duševno zdravje otrok in mladostnikov, skupaj jih resolucija predvideva 50. Centri so namenjeni otrok in mladostnikom, ki se soočajo s težavami v domačem okolju, s težavami v odraščanju, psihosomatskimi težavami, zasvojenostjo, razvojnimi težavami, učnimi težavami, čustvene in vedenjske motnje, motnje v spanju, motnje hranjenja, travma itn. (povzeto po Serec 2022).

Izobraževanja na področju preventive

NIJZ OE Maribor je nadaljeval izvajanje izobraževalnega programa za svetovalne delavce srednjih šol; program je namenjen prepoznavanju mladostnikov, ki posegajo po drogah in nudenju ustrezne obravnave. Zavod VOZIM je v sodelovanju z NIJZ izvedel tri predavanja z delavnico na temo učinkovite preventive za predstavnike lokalnih skupnosti. Inštitut Utrip je sodeloval pri slovenskem prevodu knjige o politikah na področju konoplje v ZDA z naslovom »Smoke Screen«.

Kampanje ozaveščanja

V mesecu septembru 2021 je Ministrstvo za zdravje izvajalo medijsko kampanjo za podporo prepovedi kajenja v avtomobilu ob prisotnosti mladoletnih oseb, novembra 2021 pa je v sodelovanju s Policijo in nevladnimi organizacijami izvedlo akcijo Slovenija piha 0,0 – proti alkoholu med vozniki na slovenskih cestah. Policisti so poostreno nadzirali psihofizično stanje voznikov oz. preverjali vsebnost alkohola v izdihanem zraku. Vozniki, ki so »napihali 0,0«, so prejeli vstopnico za tradicionalni koncert Policijskega orkestra z gostom (povzeto po Glaner in Blažko 2022). Inštitut Utrip je v sodelovanju z uradom OZN za droge in kriminal izvajal kampanjo Najprej poslušaj (v originalu Listen first).

Konferenca ob mesecu preprečevanja zasvojenosti

NIJZ je v sodelovanju z Ministrstvom za zdravje, Ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport v novembru, mesecu preprečevanja zasvojenosti, pripravil 15. nacionalno konferenco z naslovom »Čas za odklop«. Osrednja tema konference so bili različni vidiki uporabe zaslonov pri otrocih in mladostnikih, med drugimi so bile predstavljene smernice za uporabo zaslonov pri otrocih in mladostnikih, psihološki vidiki uporabe zaslonov in preventiva pred digitalno zasvojenostjo (povzeto po Hočevar Grom in sod. 2022).

Zdravljenje

V Sloveniji je obravnava uporabnikov prepovedanih drog celostna in je kot taka opredeljena v zakonodaji na področjih prepovedanih drog, zdravstva in socialnega varstva. Vzpostavljeni sta mreži zdravstvenih in socialnovarstvenih programov, ki se med seboj povezujeta in dopolnjujeta. V okviru zdravstvenega varstva je zdravljenje urejeno preko javne mreže Centrov za preprečevanje in zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog (CPZOPD) in Centra za zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog Psihiatrične klinike Ljubljana (CZOPD).

Slika 12: Zemljevid lokacij CPZOPD

Vir: Nacionalni inštitut za javno zdravje

- V letu 2021 je bilo v mrežo vključenih 21 CPZOPD, od tega 2 mobilni enoti.
- Zdravstveni programi so za osebe, ki imajo urejeno osnovno (in dopolnilno) zdravstveno zavarovanje brezplačni, saj so umeščeni v redni program zdravstvenega varstva, ki se financira iz sredstev Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije. V okviru socialnega varstva delujejo programi socialne rehabilitacije, ki jih sofinancira Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti in so za uporabnike prav tako brezplačni. Zdravljenje z nadomestno terapijo ter vključevanje v programe socialnega varstva je v Sloveniji omogočeno tudi vsem osebam, ki so odvisne od prepovedanih drog in prestajajo kazen zapora.

Podatki, pridobljeni z Vprašalnikom povpraševanje po zdravljenju (TDI)

S pomočjo Vprašalnika povpraševanja po zdravljenju (TDI) se v CZOPD in CPZOPD zbirajo podatki o vstopih in vključenostih v zdravljenje. V letu 2021 je v program zdravljenja prvič ali ponovno vstopilo 210 oseb. Od tega je 192 oseb (91,4%) kot razlog vstopa v program navedlo težave z opiodi, 10 oseb (4,8 %) težave s kokainom, 7 oseb (3,3 %) težave s konopljo in 1 oseba (0,5 %) težave s hipnotiki in sedative. Med 73 uporabniki, ki so v letu 2021 prvič vstopili v program zdravljenja, jih je 62 (84,9%) kot vzrok za vstop navedlo težave z opiodi, 4 osebe (5,5 %) težave s kokainom in 7 oseb (9,6 %) težave s konopljo.

Značilnosti uporabnikov, ki so dolgotrajno vključeni v programe zdravljenja

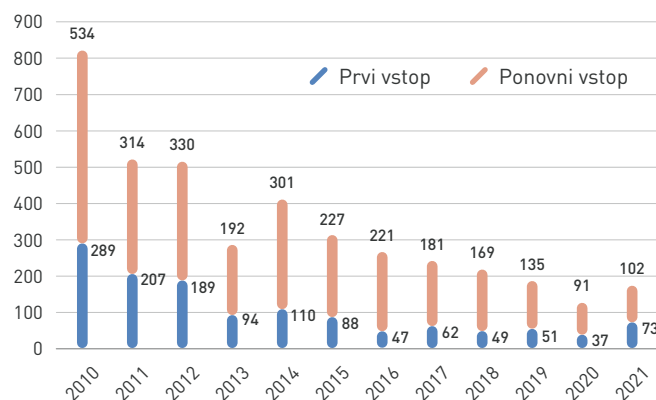
V letu 2021 je bilo v Sloveniji 2482 uporabnikov, ki so daljši čas vključeni v programe zdravljenja v sklopu Centrov za zdravljenje odvisnosti. Od teh je bilo 80% moških in 20% žensk, z povprečno starostjo 42 let. Večina je v program zdravljenja vključenih zaradi težav z odvisnostjo od opiatov (69,2%). Zaradi uporabe pomirjeval in uspaval je bilo vključenih 15% uporabnikov, medtem ko jih je zaradi konoplje bilo vključenih 9,1%, zaradi kokaina pa 5,5%.

Nadomestno zdravljenje v CZOPD in CPZOPD

V letu 2021 je bilo v nadomestno zdravljenje, ki se izvaja v CZOPD in CPZOPD vključenih 3078 uporabnikov. Od tega jih je 1764 prejelo metadon, 894 buprenorfin, 305 morfin s počasnim sproščanjem in 156 uporabnikov kombinacijo buprenorfina in naloksona. Od oseb, ki so bile vključene v program zdravljenja, je bilo 72% moških (s povprečno starostjo 40 let) in 28% žensk (s povprečno starostjo 37 let).

Trendi

Slika 13: Trend vstopov v program zdravljenja (prvič ali ponovno) med letoma 2010-2021

Vir: TDI

V letu 2021 se je število uporabnikov, ki so prvič ali ponovno vstopili v program zdravljenja, glede na leto 2020 povečalo, predvsem na račun uporabnikov, ki imajo težave z opiodi, medtem ko je število tistih, ki so se vključili v program zaradi drugih drog, upadlo. Kljub temu je skupno število uporabnikov, ki so vstopili v program v letu 2021*, še vedno nekoliko nižje kot leta 2019 in zasleduje trend večletnega upadanja (nenavadno nizko število uporabnikov v letu 2020 pa je potrebno interpretirati v kontekstu pandemije COVID-19) (Slika 13).

*V letu 2021 je poročalo približno 60 % centrov.

Novosti v zdravljenju

Na področju zdravljenja odvisnosti in zmanjševanja posledic tvegane uporabe prepovedanih drog sta od leta 2021 naprej na voljo dve novi zdravila – buprenorfin v obliki depoja in nalokson za aplikacijo preko nosne sluznice. Depo buprenorfin uporabnikom olajša postopek nadomestnega zdravljenja, saj uporabniki prejmejo podkožni odmerek zdravila, ki zadostuje za en teden ali en mesec, hkrati pa onemogoča preprodajanje zdravila v obliki tablet.

Nalokson je opioidni antagonist, ki ga uporabljamo za izničenje učinkov opioidov pri prevelikem odmerku z opioidi. Večina predoziranj se zgodi doma in ob prisotnosti druge osebe, zato lahko osebi, ki predozira, enostavno in učinkovito pomagajo prisotne osebe.

Socialnovarstveni programi za uporabnike prepovedanih drog

V letu 2021 so v Sloveniji delovali programi socialne rehabilitacije, ki vključujejo tako programe nizkega kot visokega praga. Preko nizkopražnih programov so vzpostavljeni dnevni centri, zavetišča za brezdomne uporabnike drog, varna hiša za ženske uporabnice drog ter terensko delo.

Visokopražni programi pa zagotavljajo terapevtske skupnosti, komune, stanovanjske skupine in reintegracijo ter dnevno obliko obravnave.

Zmanjševanje škode

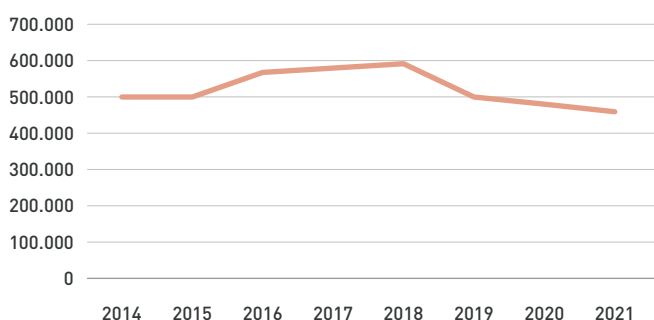
Slovenija je relativno dobro pokrita s programi zmanjševanja škode na področju drog, ki potekajo v obliki dnevnih centrov, mobilnih enot in terenskega dela. Program zamenjave sterilnega pribora za injiciranje je osnovni program za vse druge pristope v okviru zmanjševanja škode, saj je dostop do sterilnega pribora pomemben zaradi preprečevanja okužb z nalezljivimi boleznimi in zaradi boljšega dostopa do skrite populacije IUD. Programi, ki jih izvajajo nevladne organizacije ali javni zavodi, financirajo Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Ministrstvo za zdravje in lokalne skupnosti, zaposlujejo usposobljene socialne delavce in druge delavce, od leta 2018 pa tudi zdravstvene delavce. V regijah brez dnevnih centrov se izmenjave sterilnih injekcijskih kompletov izvajajo s terenskim delom z mobilno enoto (Goriška regija, del osrednje slovenske regije, in del JV regije). Čeprav mobilne enote pokrivajo večino ozemlja Slovenije in tam izmenjujejo sterilno opremo, pa ne zadovoljujejo vseh potreb uporabnikov, ki potrebujejo neprekinjeno zdravljenje in vsakodnevne stike s službami. Strokovnjaki in uporabniki programov zmanjševanja škode že več let opozarjajo na potrebo po odprtju dnevnih centrov na severovzhodu in jugovzhodu Slovenije.

V letu 2021 je terensko delo teh programov potekalo v 60 krajih po Sloveniji na 112 lokacijah: Društvo PO MOČ Sežana (dnevni center v Sežani in izdaja igel v avlah treh lekarn v Sežani, Komnu in Divači, Društvo Pot Ilirska Bistrica dnevni center v Ilirski Bistrici), Društvo Stigma Ljubljana (dva dnevna centra; Petkovškovo nabrežje in Župančičeva jama, terensko delo s kombijem v osrednjeslovenski, notranjsko-kraški, zasavski in gorenjski regiji ter v jugovzhodni Sloveniji ter varna hiša za uporabnice drog), društvo Svit Koper (dnevni center v Kopru in terensko delo s kombijem v treh Primorskih občinah), Društvo Zdrava pot (dnevni center Maribor in terensko delo s kombijem v

Podravski, Pomurski in Koroški regiji), Socio Celje (samo terensko delo v Savinjski in Spodnjeposavski regiji), Društvo Kralji ulice (Dnevni center Ljubljana), ŠENT – enota Dnevni center za uporabnike drog Nova Gorica (dnevni center v Novi Gorici in terensko delo s kombijem v Goriški regiji), ŠENT – enota Dnevni center za zmanjševanje škode Velenje (dnevni center v Velenju), ŠENT – zavetišče za brezdomne uporabnike drog (zavetišče na Poljanski ulici v Ljubljani) in ŠENT – Dnevni center za zmanjševanje škode v Ljubljani (dnevni center v Ljubljani na Metelkovi).

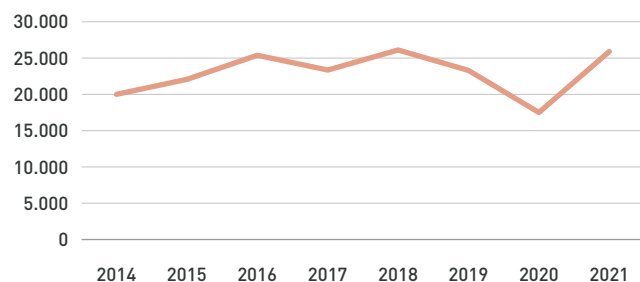
V programe zmanjševanja škode je bilo leta 2021 vključenih 1944 uporabnikov drog in razdeljenih 458.179 sterilnih igel in brizg, kar je manj v primerjavi z letom 2020. Število izdanih igel in brizg v programih zamenjave sterilnega pribora po letu 2018 kaže trend upadanja (Slika 14). Po letu 2018 pa zaznavamo tudi upad števila stikov v storitvi zamenjave sterilnega pribora za injiciranje do leta 2020. V letu 2020 je število stikov še dodatno upadlo, kar je posledica splošnih ukrepov za zajezitev epidemije covid-19, kot so: zapiranje dnevnih centrov (omejitev števila oseb glede na površino zaprtega prostora), ukinitve javnega prevoza in omejeno gibanje na občino bivanja. V letu 2021 pa vidimo ponovni porast števila stikov v storitvi zamenjave sterilnega pribora za injiciranje (25.895) za skoraj 10.000 v primerjavi s preteklim letom (Slika 15). Uporabniki lahko kužne odpadke vrnejo v programe zmanjševanja škode. 67,8 % jih je izjavilo, da rabljene igle vrnejo v program.

Slika 14: Število izdanih igel in brizg, 2014 – 2021

Vir: Kvaternik 2021

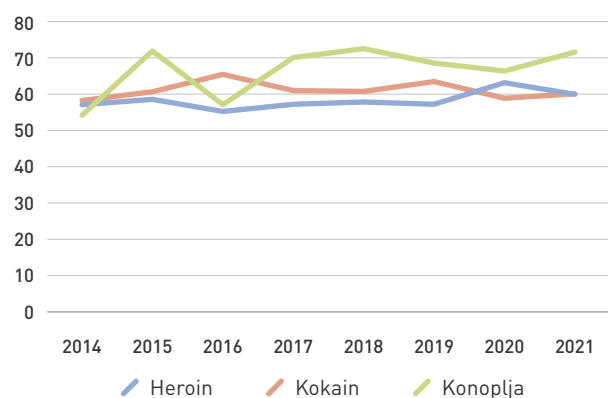
Slika 15: Stiki z injicirajočimi uporabniki drog, 2014 – 2021

Vir: Kvaternik 2021

Uporabniki programov zmanjševanja škode so večinoma uporabniki različnih drog. V letu 2021 so bile najpogosteje uporabljene droge konoplja (72,1 %), kokain (60,4 %) in heroin (59,9 %). Uporaba konoplje in kokaina je v letu 2021 v primerjavi s preteklim letom narastla, uporaba heroina pa nekoliko upadla (Slika 16).

Slika 16: Delež uporabnikov heroina, kokaina, konoplje med programi zmanjševanja škode, 2014 – 2021

Vir: Nacionalni inštitut za javno zdravje, Območna enota Koper, Raziskava o uporabi drog med programi zmanjševanja škode, 2021

V letu 2021 opažamo povečanje deleža uporabnikov z zdravstvenimi težavami (62,8 %). Večina jih ima duševne bolezni (depresija, anksioznost in samomorilne misli), glavobol, hepatitis C, bolečine v okostju, nespečnost in druge težave.

Trg s prepovedanimi drogami

Ponudba

Slovenija je še vedno samooskrbna država pri pridelavi konoplje. Število odkritih posebej prirejenih prostorov se je v letu 2021 sicer zmanjšalo, vendar policija meni, da se uporabljene metode in oprema izboljšujejo in s tem se letno proizvede večja količina. Policija je v letu 2021 odkrila 56 prirejenih prostorov za gojenje konoplje, kar je 16 manj kot leto pred tem (Tabela 3) in zasegla skoraj polovico več rastlin konoplje v primerjavi z letom 2020.

Tabela 3: Število odkritih prirejenih prostorov za gojenje konoplje in število zaseženih rastlin konoplje, 2014–2021

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Število prirejenih prostorov za gojenje konoplje	118	80	81	78	75	62	70	56
Število zaseženih rastlin konoplje	n.i.	4659	6002	10259	8393	5393	5121	7220

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve RS, Generalna policijska uprava

V sklopu sprejema psihoaktivnih snovi za namen testiranja, nevladna organizacija DrogArt zbira podatke o ceni ulične ali spletne prodaje (temni splet) na drobno, torej cena na gram, pivnik ali tableto. V nadaljevanju so v Tabeli 5 prikazane cene za najpogostejše prepovedane droge v Sloveniji.

Cene

V Tabeli 4 so prikazane cene za najpogostejše prepovedane droge v Sloveniji in njihova prodaja na debelo. Zaznavamo, da se prodajne cene na debelo za večino prepovedanih drog v zadnjih letih niso bistveno spremenile. Znižala se je samo cena 1 kg kokaina in to na vrednost, ki je veljala pred letom 2020 oziroma na obdobje pred COVID-19. Čistost dostopnega kokaina je kljub znižanju cene ostala visoka oziroma se še zvišuje.

Tabela 4: Cene prepovedanih drog v Sloveniji na debelo v EUR, 2021

Vrsta prepovedane droge	Enota	Minimalno	Maksimalno	Tipično
Heroin	1 kg	16.000	25.000	25.000
Kokain	1 kg	32.000	43.000	38.000
MDMA	1000 tablet	1.500	2.000	2.000
Amfetamin	1 kg	1.500	3.500	2.500
Konoplja gojena v prirejenih prostorih	1 kg	3.000	4.500	4.000

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve RS, Generalna policijska uprava

Tabela 5: Cene v EUR po posameznih prepovedanih drogah na drobno, 2021

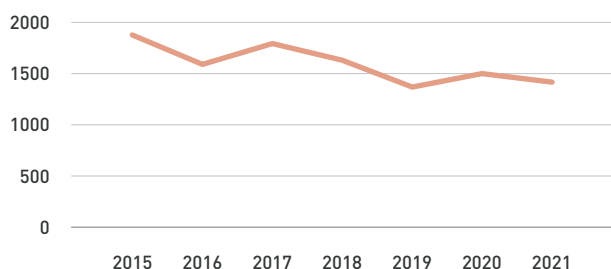
Vrsta prepovedane droge	Enota	Minimalno	Maksimalno	Tipično
Heroin	1 gram	10	40	20 - 30
Kokain	1 gram	40	200	60 - 80
MDMA ekstazi	1 tableta	1	10	5
MDMA kristali	1 gram	5	45	20 - 30
Amfetamin	1 gram	1	30	5 - 10
LSD	1 pivnik	1	20	5 - 10
Ketamin	1 gram	10	50	20 - 40
Benzodiazepini - Xanax	1 gram	0,5	5	0,5 - 2

Vir: Združenje DrogArt, 2022

Kazniva dejanja, prekrški in zasegi

V letu 2021 je policija zaznala 1417 kaznivih dejanj nedovoljene proizvodnje in prometa s prepovedanimi drogami, prepovedanimi snovmi in postopki v športu in predhodnimi sestavinami za proizvodnjo prepovedanih drog.

Slika 17: Upad števila kaznivih dejanj s področja prepovedanih drog v obdobju od 2015 do 2021

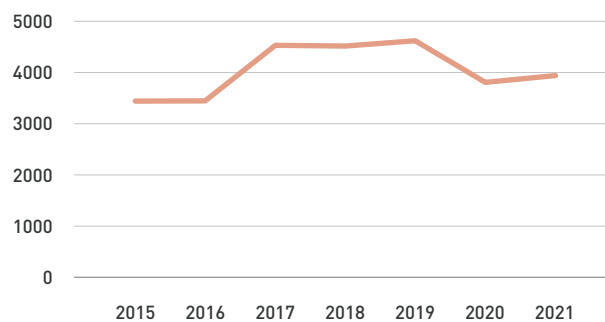

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve RS, Generalna policijska uprava

V obdobju med 2015 in 2021 je bil zaznan 24,3 % upad kaznivih dejanj neupravičene proizvodnje in prometa s prepovedanimi drogami, nedovoljenimi snovmi in postopki v športu ter predhodnimi sestavinami za izdelavo prepovedanih drog in omogočanja uživanja ali uporabe prepovedanih drog ali nedovoljenih snovi ali postopkov v športu, ki jih je obravnavala slovenska policija (Slika 17).

Poleg kaznivih dejanj pa je policija zaznala še 3946 kršitev Zakona o proizvodnji in prometu s prepovedanimi drogami, vključno s posestjo prepovedanih drog, kar je približno 4 % več kot v letu 2020 (3791) in 16,8 % upad kršitev v primerjavi z letom 2019 (Slika 18).

Slika 18: Gibanje števila kršitev s področja prepovedanih drog za obdobje od 2015 do 2021

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve RS, Generalna policijska uprava

Tabela 6: Skupna količina zaseženih prepovedanih drog po vrsti prepovedane droge, 2015 – 2021

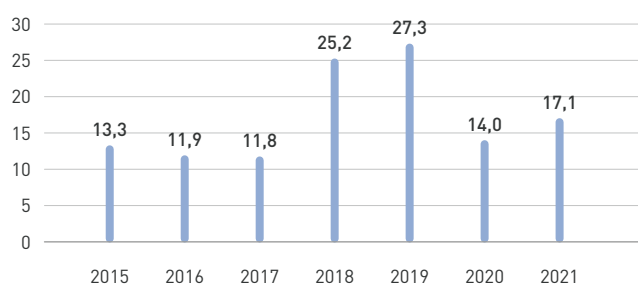
Vrsta prepovedane droge	Enota	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Heroin	Kg	6,47	47,62	10,71	344,89	758,52	4,89	226,15
Kokain	Kg	2,77	104,61	12,25	14,22	4,06	8,57	827,91
MDMA	Tbl	2908	499	1636	511	9763	13029	245350
	Kg	1,98	0,36	1,21	0,28	0,2	0,49	123,46
Amfetamin	Tbl	95	232	312	58	79	20	3850,5
	Kg	2,11	3,11	6,08	5,7	18,31	107,81	96,92
Konoplja rastlina	Kos	14006	14717	13594	29683	8810	23344	22852
Konoplja marihuana	Kg	487,54	515,96	837,91	398,06	703,61	1412918,6	1205076,7
Konoplja smola-hašiš	Kg	2,54	0,94	19,78	0,78	8,78	0,7	0,45
	ml		2888	137,7	315,4	1021,9	3294,8	271,4
Benzodiazepini	Tbl	10503	5608	14177	17734	4819,5	8720,5	7672,5
Metadon	ml	2,8	3137,8	1501,5	2282,9	1884	2122,4	1459,1
Metamfetamin	Kg	0,41	0,07	0,03	0,16	9,41	0,08	6,64
	Tbl	324	138	137	82	203,5	977	27
Sintetični katinoni	g						0,01	7,3
Konoplja ekstrakti	ml					9391	5926,5	20659,5
LSD	Kos					63	64	782,5417
Sintetični kanabinoidi	g					18,2	7,3	45,7

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve RS, Generalna policijska uprava

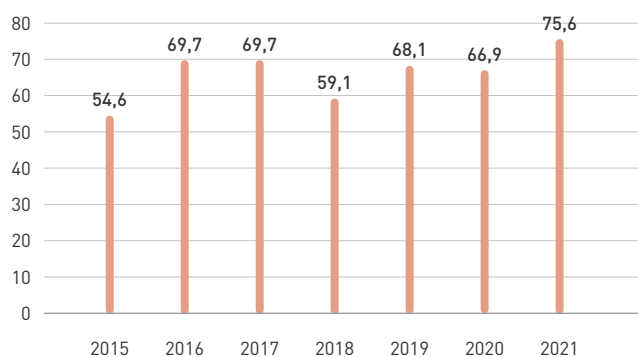
Čistost in kakovost prepovedanih drog

Monitoring prepovedanih drog, ki ga izvaja Nacionalni forenzični laboratorij, je pokazal, da so se povprečne vsebnosti v vzorcih kokaina v zadnjih letih višale, pri ostalih vzorcih so vrednosti zelo različne in nihajo (slike 19 – 26).

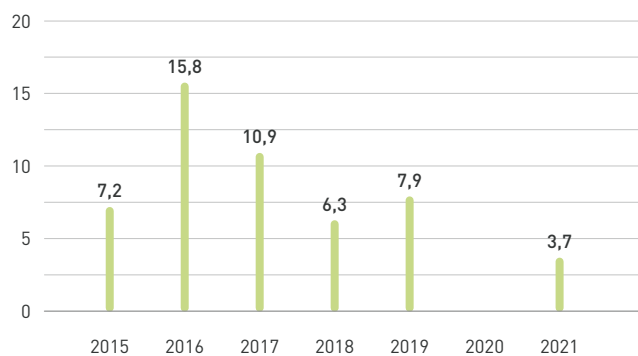
Slika 19: Povprečne koncentracije heroina, 2015 - 2021

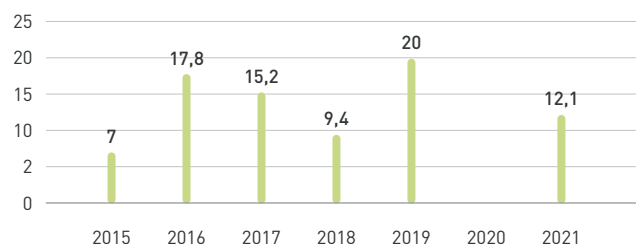
Slika 20: Povprečne koncentracije kokaina, 2015 - 2021

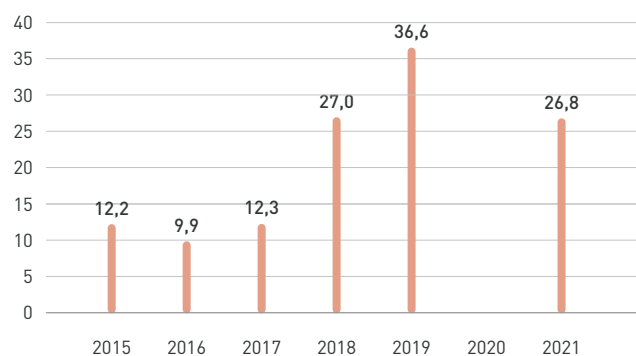
Slika 21: Povprečne koncentracije celokupnega THC v vzorcih konoplje, 2015 - 2021

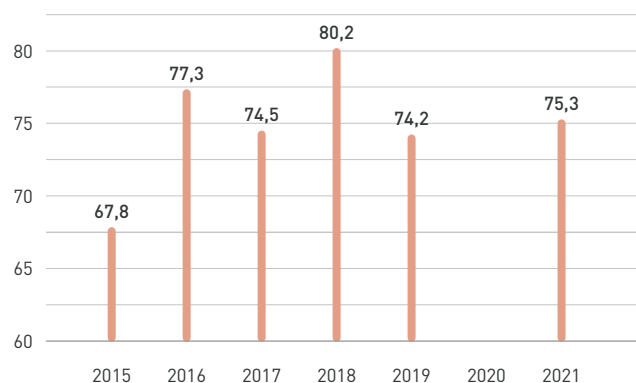
Slika 22: Povprečne koncentracije celokupnega THC v hašišu, 2015 - 2021

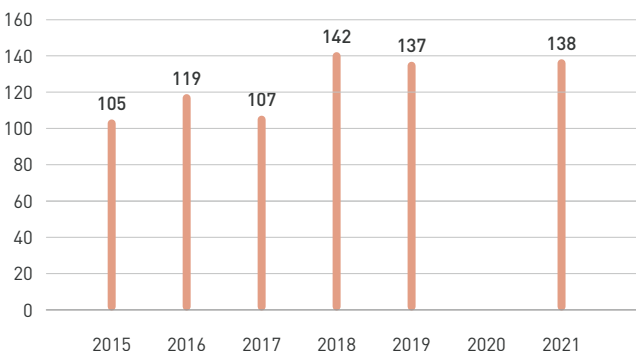
Slika 23: Povprečne koncentracije amfetamina, 2015 - 2021

Slika 24: Povprečne koncentracije MDMA v kristalnih vzorcih, 2015 - 2021

Slika 25: Povprečne vrednosti MDMA mg/tbl, 2015 - 2021

V sklopu anonimne storitve testiranja drog, je organizacija DrogArt z osmim drugimi sprejemnimi točkami po Sloveniji, sprejela 845 vzorcev (januar 2021 – december 2021). Analize so bile opravljene v Nacionalnem laboratoriju za zdravje, okolje in hrano (NLZOH). Od vseh sprejetih vzorcev jih je bilo največ kupljenih kot kokain (n=225), sledi MDMA v obliki kristalov in tabletk (n=121), amfetamin (n=92), heroin (n=88), LSD (n=66), kanabis (n=57), različni benzodiazepini (n=35), ketamin (n=28), 2C-B (n=21).

Droge in promet

V primerjavi z letom 2020 je policija v letu 2021 odredila približno za 18 % manj strokovnih pregledov in sicer 1.377, v katerih se je pri voznikih ugotavljala prisotnost prepovedanih drog, psihoaktivnih zdravil ali drugih psihoaktivnih snovi. Prisotnost nedovoljenih snovi pri kontroliranih voznikih ostaja sorazmerna s številom odrejenih strokovnih pregledov. Tako kot v preteklih letih prevladuje prisotnost kokaina, kanabinoidov in benzodiazepinov (Tabela 7).

Tabela 7: Število odrejenih strokovnih pregledov za ugotavljanje prisotnosti prepovedanih drog in drugih psihoaktivnih snovi, število pozitivnih rezultatov pregleda krvi/sline in urina ter število odklonjenih strokovnih pregledov kri/sline in urina, 2015–2021

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Odrejeni pregledi	723	912	1405	1237	1623	1673	1377
Pozitivni pregledi kri/slina	143	236	238	259	286	262	215
Pozitivni pregledi urin	116	151	199	212	223	218	165
Oklonjeni pregledi kri/slina	209	315	671	658	935	1022	757
Oklonjeni pregledi urin	122	164	417	368	503	672	451

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve RS, Generalna policijska uprava

Viri in literatura

Drev A, Belščak Čolaković A, Košir M, Kristančič Šömen I, Žmak V, Kralj A, Žalec N, Jakič Brezočnik N, Sorko N, Nadižar Habjanič K. (2020) Selective prevention interventions. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2020 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Drev A, Pucelj M, Bevc M, Lekič K, Košir M, Kristančič Šömen I, Zupančič M. (2022) Universal prevention interventions. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2020 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Hren J, Kvaternik I. (2022) Evaluation of national drugs strategies. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Jandl M. (2022) Drug-related deaths. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Kepe T, Sollner Dolenc M. (2022) Synthetic cannabinoids. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Kepe T, Sollner Dolenc M. (2022) Synthetic cathinones. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Klavs I, Kustec T, Milavec M, Berlot L, Kastelic A, Kastelic Z, Kosmač S, Eberl-Gregorič E. (2022) Drug-related infectious diseases. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Koprivnikar H. (2022) Tobacco. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Korsika Knific A. (2022). New developments. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija. Brvar M. (2022) Drug related acute emergencies. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A, Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Kvaternik I. (2022). (2022) Drug related public expenditure. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Kvaternik I, Rostohar K. (2022) Estimate of the number of high-risk opioid users. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Kvaternik I, Žerjal Ž. (2022) Harm reduction interventions. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Ministrstvo za notranje zadeve RS, Policija, Služba generalnega direktorja policije (2020). Letno poročilo o delu policije za leto 2019. Dostopno na: https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnaPorocilo2019_popr.pdf

NIJZ. Nacionalna raziskava o tobaku, alkoholu in drugih drogah 2018. Dostopno na: <https://www.nijz.si/sl/podatki/nacionalna-raziskava-o-tobaku-alkoholu-in-drugih-drogah>

Poročilo NFL za leto 2019, dostopno na: <https://www.policija.si/images/stories/GPUNFL/PDF/RESPONSE/NFL-Porocilo-2019.pdf>

Salecl Božič E. (2022) Drug-related problems among prison population. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2020 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Salecl Božič E. (2022) Drug supply in prison. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Sande M, Simona Š, Paš M, Verdenik M. (2020) Končno poročilo raziskave o spremembah značilnosti uporabe drog in na trgu drog v času epidemije COVID-19. Neobjavljeno raziskovalno poročilo. Ljubljana: Združenje Drogart.

Serec M. (2020) Mobile unit programmes in Slovenia. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2020 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Svetin Jakopič S. (2022) Probation act. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A., Kvaternik I. (urednice) Report on the Drug Situation 2022 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Urdih Lazar T. (2020) ESPAD. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A. (urednice) Report on the Drug Situation 2020 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Verovšek T, Krizman Matasić I, Blaznik U, Hočevar Grom A, Kosjek T, Heath E. (2020) Wastewater-based assessment of drug consumption in Ljubljana. V: Jandl M, Hočevar Grom A, Drev A, Belščak Čolaković A. (urednice) Report on the Drug Situation 2020 of the Republic of Slovenia. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-publikacija.

Nacionalni inštitut za javno zdravje

Trubarjeva 2, 1000 Ljubljana

Telefon: [+ 386 1 2441 400](tel:+38612441400)

E-pošta: info@nijz.si

Gradivo je dostopno na:

<http://www.nijz.si/>

NIJZ Nacionalni inštitut
za **javno zdravje**